

Temel Etik Kuramı Tipleri

Etiğe özgü bilgi oluşturmada kabaca iki yöntemden bahsedilebilir. Bunlar;

a.)Betimleyici etik yöntem

b.)Normatif etik yöntem

Bu iki yöntem etiği birbirinden bağımsız iki alana ayırır.

Betimleyici Etik Yöntem

Betimleyici yöntem aracılığıyla; belirli bir toplum ya da topluluktaki fiili eylem ve davranış biçimleri, söz konusu toplum ya da topluluk içindeki etkin değerler ve geçerlilik talepleri açısından araştırılır.

Araştırılan toplum için, mevcut ve geçerli olan, topluluk içindeki pratiği yönlendiren ve çoğunluğun bağlayıcı olduğunu kabul ettiği ahlak yasaları belirlenir, çözümlenir ve yorumlanır.

Etiğin önemli felsefi, teorik sorunlarını ele alan bu yöntemde,

1. ahlakın özünün ve işlevinin,
2. toplumsal ve bireysel bilinç yapısının,
3. toplum ile bireyin kişiliği arasındaki ilişkinin,
4. determinizm- özgürlük ve özgür karar verebilme yeteneğinin,
5. ahlaki değerlerin işlevinin ve yapılarının,
6. olgular ile değer yargılarının incelenmesi gibi sorunlar yer alır.

Ayrıca ahlaki kavramların karakteristik özellikleri ve işlevlerinin incelenmesi ve bir bilim olarak etiğin kategorilerinin özgünlükleri de, bu alanın konusuna girer.

Ahlakın dili ve benzeri meta-etik (üst-etik) sorunlar da gene etiğin felsefi-teorik bölümünün ilgi alanına ait sorunlardandır.

Normatif özellikte olmayan iki tür etik alanı bulunmaktadır.

Bunlardan birincisi deskriptif etikdir (tanımlayıcı/tanımcı etik): Bu etik türünde, inanç ve davranışların gerçek yapıları araştırılır. İnsanların davranışları ve nedenleri bilimsel tekniklerle ortaya çıkarılmaya çalışılır.

Örneğin, antropologlar, sosyologlar, psikologlar ve tarihçiler mesleki etik politika ve kodlardaki ahlaki norm ve tutumların neler olduklarını tespit etmeye çalışırlar.

Normatif nitelikte olmayan ikinci tür etik "metaetik"tir. Bu alandaki çalışmalar etik alanında kullanılan dili, kavramları ve gerekçelendirme yöntemlerini analiz etme şeklindedir.

Örneğin, "hak, zorunluluk, erdem, ilke, gerekçelendirme, ahlak, sorumluluk" gibi kavramların anlamlarını ortaya koymaya çalışır.

Normatif Etik Yöntem

Normatif yöntemde, ahlaki talep ve normların betimlenmesinden çok gerekçelendirilip temellendirilmesi hedeflenmiştir. Bunun için, önceden tanımlanan ve kayıtsız şartsız uyulması istenilen en üst düzeydeki şartsız uyulması istenilen en üst düzeydeki ahlak ilkesine dayanır ya da

gerçekleştirilmesi herkesi bağlayan “*en üst iyi*”ye gönderme yapar. Bu yöntem dogmatik bir bakış açısıyla uygulandığında, neyin nasıl yapılacağını önceden tanımladığından kolayca *ideolojiye* dönüşme riski taşır.

İnsanların eylem ve davranışlarını, düşünce ve duygularını, kararlarını, tercihlerini, ani tepkilerini, zihinsel tasarımlarının yönünü ve bu tasarımların (projelerin) pratikte gerçekleştirilişini belirleyici normatif içerikler (önergeler), bu alanın konusudur.

Yazılı ya da sözlü yoldan aktarıla gelmiş, iyi ile kötüyü birbirinden ayırt eden, görev, yükümlülük, vazife, sorumluluk, onur, vicdan, şeref vb. hakkındaki önergeler, kişiliğin yönelmesi gereken erdemler ya da benimsenmesi gereken karakter özellikleri vb. hakkındaki normlar, ilkeler hep bu öbeğe girerler.

Mevcut olayları bir malzeme olarak bir araya getirdikten sonra, seçip ayıklayıp yeniden düzenleyerek de değer yargılarının ortaya konması mümkündür.

Bu yaklaşım her iki yöntemi birbirine bağlar.

Betimleyici etik modellerine örnek olarak;

Fenomenolojik anlayış (değerler etiği): Eylemin doğruladığı kuralın, mutlak emredilecek bir yasa biçimini alacak şekilde genelleştirilip genelleştirilemeyeceğine bakar.

Dil analizi yaklaşımı (meta etik): gündelik ahlak dilini analiz ederek ahlaki eylemin özelliği ve nedenleri hakkında bizi aydınlatmaya çalışır.

Evrimsel etik: Ahlakın organik evrimin sonucu olduğunu ve biyolojik nedenlerle ilişkilendirilebileceği tezini kurama dönüştürmüştür.

Normatif etik modellerine örnek olarak:

Transsendental felsefi anlayış (irade etiği, konstrüktif etik, dil pragmatik ve genetik etik) irade, etik düşüncenin merkezi-eylemin sonuçlarına göre o eylem ahlaki olmaz, temelinde var olan iyiyi isteyen özgür irade o eylemi ahlaki yapar

Varoluşçu anlayış (varlık etiği): insan varlığı esastır. İnsanın varoluşunu öteki bireyler arasındaki varlığı olarak ifade eder.

Eudaimonist anlayış (Hedonist ve utilitarist etik): mutluluğu bütün insan eylemlerinin yöneldiği en yüksek amaç olarak yorumlar. Hazcı etik ve faydacılık etiğinde savunulur

Etik Modelleri

Herhangi bir eylemin etik açıdan değerlendirilmesinde üç yaklaşım söz konusudur.

1. *Öznel etik modeli(Tutarlılık)*
2. *Nesnel etik modeli(Sonuçlar)*

Öznel Etik Modeli(Tutarlılık):

Tutarlılık kuramına göre, kişinin eylemleri kendi yapılandığı ilkeleriyle ne kadar tutarlı olursa, kişi o kadar etikdir. Etik davranış, ahlaki yargı ve ahlaki davranış olarak ele alınırsa, Tutarlılık bu ikisinin bir bütün oluşturduğunu savunur.

İçselleştirilmiş eylem tutarlılığı ifade eden deyimlerden biridir. Bir kişi belli bir durumda ahlaki açıdan ne yapmak zorundaysa, benzer durumlardaki tüm diğer kişiler de onu yapmaya zorunlu olmalıdır. Bu yaklaşım “*diğer insanlara, onların sana nasıl davranmalarını istediğin gibi davran*” altın kuralıyla *evrenselleştirilir*.

İnsanlara saygı göstermek, tüm insanları ahlaki açıdan eşit görmeyi gerektirir. Bu da, tutarlılığın temellerinden biridir. “*Koşullar ne olursa olsun yalan söylemek her zaman yanlıştır*” kuralı *akılcı tutarlılığın gereğidir*.

Kant’a göre, herhangi bireyin ilkeleriyle tutarsızlığı olanaksızdır ve bu nedenle tutarlılık zorunludur. Çünkü, bu davranış kişiyi fiziksel açıdan rahatsız edicidir, bütünlükten yoksunluğu gösterir ve insanı vicdanı kemirir. Tutarsızlık, herhangi bir bireysel eylemi ahlaki açıdan açıklamayı güçleştirir.

Tutarlılık yaklaşımının zayıf yönü, gerçek ve yaşanmış durumların karmaşıklığı nedeniyle, bir durumdan diğerine genelleme yapmanın güçlüğüdür. Durumlar arasında genelleme yaparken, geçmiş yaşantılar temelinde *kemikleşme* olasılığı vardır ve bir tekrara dönüşün tehlikesi her zaman göz önünde bulundurulmalıdır.

Nesnel Etik Modeli(Sonuçlar)

Sonuççu yaklaşımda, başlangıç noktası kurallar değil hedeflerdir. Eylemler, bu hedeflere ne ölçüde ulaştıklarına göre değerlendirilir.

Bu yaklaşım *yararcılık* olarak da adlandırılır. Yararcılık, olası tüm yararlı sonuçları çıkarır, bunları olası zararlı sonuçlara karşı tartar ve “*en fazla insan için en büyük mutluluk ya da gönenci sağlayan eylemi gerçekleştirir*”.

Ahlaki yargılama, belirli koşullar altında yararlı sonuçlarına bakmakla başlar. Daha sonra “*ahlaki kurallar*” ve “*ödevlerle*” uyumlu açık davranışa kayar.

Sonuççu yaklaşımda, bir kişinin etik olup olmadığı sorusunun cevabı, ona neden baktığımızı veya neye baktığımızı bağlı olarak değişir.

Burada, bir “*benlik gelişim modeli*”ne gereksinim vardır. Benlik yapılandırması, fiziksel gerçeklikten başlayıp kavramsal tutarlılığa ulaşan bir gelişme süreci izler ve insanın çocukluktan erginliğe geçişindeki evreleri içerir.

Ahlaki yargılama kişinin benlik gelişim evresine göre farklılık gösterecektir. İlk okuldaki bir öğrenciden beklenen ahlaki davranış ile üniversite mezunundan beklenen ahlaki davranış benlik gelişimine uygun olarak farklı olur.

Diyelim ki bir şey yapmak istiyorsunuz ve bunun sonuççu yaklaşıma göre yapılacak doğru şey olup olmadığını merak ediyorsunuz. Bu durum için önerilen sınama evrenselleştirme sınavıdır.

Basit bir ifadeyle *“herkes, benim şu anda yapmayı düşündüğüm şeyi yapsaydı ne olurdu?”* diye sorulabilir. *Herkes böyle davranırsa daha iyi olmaz mıydı?, Herkesin bunu yapmasının sonuçları, yapmamasının sonuçlarından daha iyi olmaz mıydı?* Soruları da benzer evrenselleştirme sorularıdır.

İnsan Pratiğinde Etiğin Önemi

- Etiğin kendisi, belli bir anda ve yerde ne yapılacağı hakkında ahlaki yargılara varmaz.
 - Daha çok eylemin ahlaki kabul edilebilmesi için nasıl davranılması gerektiğinin bilgisini aktarır.
 - Yani, ahlaki açıdan uygun eylemin nasıl belirleneceği hakkında bilgi verir.
- “Pusulada doğrudan yolu göstermez, yolun nasıl belirlenebileceğini gösterir.”*

Etiğin Ampirik Bilimlerle İlişkisi

Etik insan eylemlerinin ahlaki olarak nitelenebileceği koşulları bir araya getirir. İnsan pratiği bağlamında ahlak ve ahlakilik ilişkisi üzerinde düşündürür. Bu bakımdan, diğer pratikle ilişkili bilimlerle, başka bir deyişle hayatın pratiğine ait eylemin bilimleriyle yakın ilişki içindedir. Ampirik bilimlerde özellikle psikoloji ve sosyoloji somut olarak insan pratiğini konu alır.

Etik – Psikoloji İlişkisi

- Psikoloji, özellikle de psikoterapi, hastanın ruhsal sağlığına (akıl sağlığına) yeniden kavuşabilmesi için hastalıklı davranışları ve davranış bozukluklarını iyileştirme çareleri geliştirir.
- Burada amaç, hastanın, hastalığına yol açan temel nedenleri kavrayıp, bunalımının çözümüne bizzat katkıda bulunacak konuma getirilmesidir.
- Psikolojide, tedavinin hedefi hastayı kendi gelişim sürecinin bilincine vardırmasıdır. Buradaki anlama edimi, hastanın kendi üzerine düşünümüdür.
- Tedavi ancak hastanın, bir özgürlük edimi ile kendisini bağımlı kılan, kısıtlayan her şey ile kendisi arasında bir mesafe koyarak, gerçekten olmak istediği ve olması gereken (kişi) olarak kendisini yeniden tanımlaması ile başarıya ulaşmış sayılır.

Etik –Sosyoloji İlişkisi

-Sosyoloji, insan toplumunun örgütlenmesinin bilimidir. Sosyoloji, sosyal eylemi yorumlamak, anlamak ve onun işleyişinin ve sonuçlarının nedenlerine inerek onu açıklayan bilimdir.

-Sosyoloji, sosyal eylemi ve kültürel arka planı önemli derecede belirleyen norm ve değerleri araştırma kapsamına alır, fakat bunu normatif (eleştirel) değil betimleyici (çözümlenici) tarzda yapar.

-İnsan eylemleri, olguların olgularla ilişkilendirilmesi modeline göre açıklanabilir.

- Birinin öyle ya da böyle davranması olgusu belli olgusal durumlara dayandırılarak(örneğin erken çocukluk yaşantılarına, sosyal ilişkilerine, genetik faktörlere, siyasal, iktisadi koşullara vb...) yorumlanıp ve kavranabilir.

Etik Normatif Bilimlerle İlişkisi:

Normatif bilimler insan eylemlerini betimlemekten çok, belli eylem biçimlerini emreden, belli eylem biçimlerine izin veren ya da bunları yasaklayan ve böylesi yasaklar için bir açıklama getiren ilkeleri geliştiren bilimlerdir.

İnsanın pratik eylemlerini inceleyen bilimlerin başında hukuk ve teoloji gelir.

Teoloji ve Etik İlişkisi:

Teoloji tartışmaya açık dini konular ve bunlarla ilgili inançların hepsini, doğru kabul edip mantığa ve vicdana uydurma çalışmalarının yapıldığı bir felsefedir. Teolojinin sözlük anlamı ise tanrıbilimdir. Din felsefesi ile teoloji farklı iki kavramdır. Din felsefesi, bütün dinleri genel olarak bir bütünlük içerisinde inceler ve özgür düşünmeyi, nesnel olmayı, sorgulamayı temel alır.

Teoloji tanrısal bir etiği savunur, diğer bir deyişle tüm bağlayıcı eylem normlarını sonçta tanrının iradesinden üretir. Bu bağlamda din olgusu üzerine temellendirilmiş bir etikteki ‘yapmalısın’ ya da ‘yapmamalısın’ biçimindeki ahlaki gereklilik buyruğunda tanrı insana hitap etmektedir.

Bu nedenle ahlaki teolojide, kişinin ahlaki sorumluluğu tanrıya bir tür cevap niteliği taşır. Teolojiden farklı olarak etik, tüm ahlaki normların kaynağını tanrısal bir irade yerine, diğer insanlarla birlikte özgür iradesiyle kendisi olmaya yönelen insanın akılcı iradesinde bulur.

Hukuk ve Etik İlişkisi:

Genel ahlak ve meslek etiği anlamında etik ile hukukun başlıca ortak noktası normatif yani kural koyucu sistem olmalarıdır. Bu bağlamda hukukun kuralları arkasında devlet gücünü bulundurmaktan ve güçlü yaptırımlarla desteklenmiş olmaktan ötürü daha kuvvetli, ortak aklın gerekleri ve kitle konsensüsü üzerine bina olmuş etik kuralları ise daha zayıftır.

Belli bir konudaki bazı kuralların hem etik hem de hukuk kuralı olması rastlanan bir durumdur ve yasa koyucunun toplumu kendini kurala bağlama iradesine gösterdiği saygının göstergesi olmak bakımından önemlidir. Pozitif hukuku ortaya çıkartan üretici düşünsel süreçler

ile iyiye ve kötüye dair sınır tanımaz düşünsel etkinliklerden oluşan felsefi anlamda etiği karşılaştırma durumunda ise, ikincinin ilkinin göre de daha kapsamlı ve verimli olduğu görülmektedir.

Etik bağlamında olmuş ya da olası bir eylem tartışılırken, yasalar değil temel değerler referans alınır ve felsefenin yöntemleri kullanılır. Böylesi tartışmalardan elde edilen sonuçlar, yasanın öngördüğü düzenlemeyle kimi zaman bağdaşır kimi zaman çelişirler. Yasada bir düzenleme olmaması halindeyse, yasama gücü için bir öneri niteliğini taşırlar. Pozitif hukukun etik tartışmalar üzerinden oluşturulması ona daha yüksek bir saygınlık ve geçerlilik kazandırır.

Hukuk çerçevesinde normları benimsemek değil onlara uymak esastır. Öte yandan etik açıdan tartışmaya açık olan kimi eylemler yasaklanmış olmadıkları için hukuki açıdan tartışma konusu değildir. Bazen de etiğe bağlılığın gereği olarak yasaya uymamak / karşı çıkmak gündeme gelebilir. Vurgulanması yerinde olacak son bir husus, yasaların genel ahlak gibi zaman ve mekan içinde sınırlı bir geçerliliği olduğu, etiğin ise evrensellik iddiası taşıdığıdır.